

POSTANOWIENIE

Dnia 17 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 17 stycznia 2020 r.

skargi M. N.

o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku

Sądu Okręgowego w P. z dnia 20 kwietnia 2018 r., sygn. akt II Ca (...)

wydanego w sprawie z powództwa H. K. i S. K.

przeciwko M. N.

o wydanie nieruchomości,

1. odrzuca skargę;

**2. nie obciąża pozwanego kosztami postępowania ze skargi o
stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.**

UZASADNIENIE

W skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem pozwany M. N. zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego w P. z dnia 20 kwietnia 2018 r. w całości, domagając się stwierdzenia jego niezgodności z prawem, tj. z art. 5 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (u.k.w.h.) oraz art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 13 § 2 k.p.c.

Zarzucił naruszenie art. 5 u.k.w.h. wskutek uznania, że powodów chroni rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych, przy całkowitym pominięciu, iż zakres ochrony prawnej, który wyznacza rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych nie obejmuje działu I - O księgi wieczystej, tj. oznaczenia nieruchomości,

w szczególności jej obszaru oraz granic; art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 13 § 2 k.p.c. wskutek pominięcia przy wydawaniu zaskarżonego wyroku, istniejącego w obrocie prawnym i wiążącego Sąd Okręgowy prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w G. z dnia 26 stycznia 2017 r., sygn. akt I Ns (...) w przedmiocie stwierdzenia nabycia przez zasiedzenie prawa własności nieruchomości obejmujących: część działki ewidencyjnej nr 7(...) (obecna działka nr 7(...)/2), działkę ewidencyjną nr (...) /6 oraz część działki nr (...) /1 (obecnie działka nr (...) /7), które stanowiły również przedmiot postępowania, którego dotyczy skarga, podczas gdy prawidłowe zastosowanie tych przepisów powinno prowadzić do uwzględnienia przez Sąd Okręgowy stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy, tym samym do uwzględniania powołanego orzeczenia w przedmiocie zasiedzenia, w którym to orzeczeniu rozstrzygnięto prawo własności spornych nieruchomości, mającego moc wiążącą dla Sądu orzekającego w sprawie windykacyjnej, a w konsekwencji wydania rozstrzygnięcia oddalającego apelację powodów.

Powołanym wyrokiem z dnia 20 kwietnia 2018 r. Sąd Okręgowy w P. orzekając reformatoryjnie nakazał skarżącemu, aby opuścił i wydał powodom H. K. i S. K. nieruchomość gruntową obejmującą część działki nr 7(...), oznaczoną na mapie stanowiącej załącznik do opinii biegłego jako działka nr 7(...)/2 o powierzchni 65 m² położoną w G. i stanowiącą część nieruchomości objętej księgą wieczystą (...) i nieruchomość gruntową obejmującą działkę nr (...) /6 o powierzchni 17 m² i część działki nr (...) /1 oznaczoną na mapie stanowiącej załącznik do opinii biegłego jako działka nr (...) /7 o powierzchni 2 m², stanowiące część nieruchomości położonej w G. objętej księgą wieczystą (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia. Jej celem jest uzyskanie prejudykatu umożliwiającego dochodzenie roszczeń odszkodowawczych za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej (art. 417¹ § 2 k.c.).

Zgodnie z art. 424⁵ § 1 k.p.c. skarga powinna zawierać oznaczenie wyroku, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości lub

w części (pkt 1), przytoczenie jej podstaw oraz ich uzasadnienie (pkt 2), wskazanie przepisu prawa, z którym zaskarżony wyrok jest niezgodny (pkt 3), uprawdopodobnienie wyrządzenia szkody, spowodowanej przez wydanie wyroku, którego skarga dotyczy (pkt 4), wykazanie, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe (pkt 5) oraz wniosek o stwierdzenie niezgodności wyroku z prawem (pkt 6).

Z uwagi na nadzwyczajny charakter tego środka prawnego i jego funkcję, wszystkie wymagania konstrukcyjne wymienione w art. 424⁵ § 1 k.p.c. powinny być przytoczone samodzielnie, niezależnie od innych, w związku z czym, skarga niespełniająca któregokolwiek z nich dotknięta jest tzw. brakiem istotnym, nienaprawialnym w trybie właściwym dla usuwania braków formalnych. Względ na szczególny charakter tego rodzaju środka zaskarżenia, którym poszkodowany niezgodnym z prawem orzeczeniem dąży do uzyskania prejudykatu, skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest obwarowana spełnieniem szeregu wymogów formalnych, gdyż nawet samo oczywiste naruszenie prawa materialnego lub procesowego nie stanowi wystarczającej podstawy do jej uwzględnienia, ale dopiero, gdy orzeczenie wydane z oczywistym naruszeniem prawa doprowadziło do szkody, której nie można było wyeliminować lub ograniczyć przez zastosowanie innych środków prawnych, przy czym nie chodzi tu wyłącznie o środki prawne, które służą bezpośrednio do wzruszenia orzeczenia wyrządzającego szkodę (np. skarga kasacyjna, wznowienie postępowania, powództwo przeciwegzekucyjne), ale również o inne środki, których zastosowanie spowodowałoby, w ostatecznym wyniku, uniknięcie tej szkody (np. przez zainicjowanie nowego procesu w przypadku, gdy w ten sposób skarżący miał lub ma możliwość naprawienia błędu Sądu drugiej instancji, w odniesieniu do tej części dochodzonego roszczenia, której rozstrzygnięcie spowodowało niezgodność z prawem). Określeń: „środki prawne przysługujące stronie”, zawarte w art. 424¹ § 1 k.p.c., czy „inne środki prawne”, o których mowa w art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c., nie należy także łączyć wyłącznie ze środkami umożliwiającymi uchylenie lub zmianę orzeczenia w trybie instancyjnym, czy ze środkami zaskarżenia (zob. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2016 r., I CNP 47/17, nie publ.).

Dlatego każde z wymagań określonych w art. 424⁵ § 1 k.p.c. powinno być przez skarżącego wyartykułowane jednoznacznie. Sąd Najwyższy nie jest zobowiązany, a nawet uprawniony do badania i dociekania rzeczywistych treści i zamierzeń skarżącego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2007 r., IV CNP 21/07, nie publ.). Uchybienia w zakresie koniecznych elementów skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie podlegają usunięciu na zasadach przewidzianych dla wymagań formalnych skargi jako pisma procesowego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2018 r., II CNP 57/17, nie publ.). Wniosek taki daje się też wyprowadzić z art. 424⁸ § 2 k.p.c.

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2018 r., poz. 5 ze zm.; dalej: „u.S.N.”) weszła w życie 3 kwietnia 2018 r. i wprowadziła do systemu prawnego instytucję skargi nadzwyczajnej, która może być wniesiona w terminie 5 lat od uprawomocnienia się orzeczenia, zaś w okresie 3 lat od dnia wejścia jej w życie może służyć podważaniu prawomocnych orzeczeń sądowych wydanych przed 3 kwietnia 2018 r. (por. art. 89 § 1 i 3 oraz art. 115 § 1). Jest to więc instrument prawny pozwalający na uchylenie lub zmianę prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego kończącego postępowanie w sprawie. W następstwie uwzględnienia skargi nadzwyczajnej może dojść do zmiany lub uchylenia zaskarżonego prawomocnego orzeczenia (art. 91 § 2), ewentualnie, w określonych wypadkach, do stwierdzenia, że wydanie tego orzeczenia nastąpiło z naruszeniem prawa (art. 89 § 4 i art. 115 § 2). Nowa ustawa zawiera jednak nie tylko przepisów intertemporalnych, dotyczących skarg o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, wniesionych przed 3 kwietnia 2018 r., ale także przepisów regulujących wzajemny stosunek obu nadzwyczajnych środków procesowych wzruszenia prawomocnych orzeczeń, w tym w odniesieniu do skarg na niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia, wniesionych 3 kwietnia 2018 r., bądź po tej dacie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego, na gruncie skarg o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnych orzeczeń wnoszonych po 3 kwietnia 2018 r. od orzeczeń wydanych przed tą datą, wyjaśniono, że strona, wypełniając obowiązek przewidziany w art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c., musi także wykazać, że nie

było i nie jest możliwe wniesienie skargi nadzwyczajnej (zob. postanowienie z dnia 30 sierpnia 2018 r., III CNP 9/18, OSNC 2018, nr 12, poz. 121, z dnia 20 grudnia 2018 r., III CNP 19/18, nie publ.). W sytuacji, gdy skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia została wniesiona przed wejściem w życie ustawy o Sądzie Najwyższym, skarżący nie miał możliwości wystąpienia do wskazanych w tej ustawie organów uprawnionych do wniesienia skargi nadzwyczajnej.

W uzasadnieniu do postanowień z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 1/18, II CNP 2/18, II CNP 8/18, II CNP 14/18 i II CNP 15/18), Sąd Najwyższy wskazał, że ze względu na konstrukcję prawną skargi nadzwyczajnej, której celem jest usunięcie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w relacji pomiędzy stronami, z udziałem których zapadł wyrok, a tym samym usunięcia źródła szkody, musi ona wyprzedzać dochodzenie ewentualnej odpowiedzialności odszkodowawczej od Skarbu Państwa, co oznacza, że skarga nadzwyczajna może uczynić odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa bezprzedmiotową. Z tych przyczyn skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia z dniem 3 kwietnia 2018 r. stała się środkiem subsydiarnym także w stosunku do orzeczeń zapadłych przed tą datą, tym bardziej, że jak wspomniano wyżej w razie, gdy uchylenie lub zmiana orzeczenia przez Sąd Najwyższy rozpoznający skargę nadzwyczajną, mimo jego nieprawidłowości, nie jest możliwe, Sąd Najwyższy stwierdza, że zaskarżone orzeczenie zostało wydane z naruszeniem prawa, tak jak to się dzieje w przypadku skargi na niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia. Wówczas dopiero otwiera się możliwość realizacji roszczenia odszkodowawczego w stosunku do Skarbu Państwa, przy zachowaniu kwestionowanego orzeczenia w obrocie prawnym. W takim przypadku zainicjowanie skargą nadzwyczajną postępowanie przed Sądem Najwyższym staje się jednym z postępowań, o których mowa w art. 417¹ § 2 zd. 1 k.c. (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 2/18, nie publ., z dnia 10 stycznia 2019 r. II CNP 8/18, nie publ.).

Skarga nadzwyczajna jest niedopuszczalna, gdy orzeczenie, przeciwko któremu skarga ta ma być skierowana, może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 u.S.N.), a w tej grupie

nadzwyczajnych środków nie mieści się skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, skoro nie zmierza ona do zmiany lub uchylenia zaskarżonego orzeczenia i w związku z tym, jej kwalifikacja do kategorii środków zaskarżenia w ogólności jest wątpliwa (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 2/18, nie publ., z dnia 10 stycznia 2019 r. II CNP 8/18, nie publ.).

Ustawa o Sądzie Najwyższym nie uchyliła przepisów kodeksu postępowania cywilnego regulujących skargę na niezgodność z prawem prawomocnego wyroku, co oznacza, że nadal formalnie obowiązują i powinny być stosowane. Dlatego też możliwe jest wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, które uprawomocniło się 3 kwietnia 2018 r. albo po tej dacie, jeśli organy uprawnione do wniesienia skargi nadzwyczajnej nie uwzględniły podania zainteresowanej strony w tym przedmiocie i nie upłynął termin wskazany w art. 424⁶ § 1 k.p.c.

W rozpoznawanej sprawie, skarżący wykazał, że po wejściu w życie u.S.N. zwracał się do organów uprawnionych o wniesienie skargi nadzwyczajnej, bowiem zawiadomieniem Prokuratury Krajowej z dnia 6 czerwca 2019 r. został poinformowany, iż jego pismo z podaniem o wniesienie skargi nadzwyczajnej zostało pozostawione bez biegu, z uwagi na brak podstaw do wniesienia skargi nadzwyczajnej, określonych w art. 89 § 1 u.S.N.

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku od strony konstrukcyjnej spełnia wymóg formalny określony w art. 424⁵ § 5 k.p.c., ponieważ pozwany wskazał, że skarga kasacyjna była niedopuszczalna, a podstawy wznowienia postępowania nie istniały i nie istnieją, zaś podmiot uprawniony do wniesienia skargi nadzwyczajnej nie uwzględnił podania pozwanego o jej wniesienie.

W realiach prawnych tej sprawy nie zostało jednak wykazane przez pozwanego, że zważywszy na przyczynę uwzględnienia powództwa, nie było i nie jest możliwe usunięcie skutku w postaci wskazywanej szkody przez zastosowanie innych możliwych i dopuszczalnych środków prawnych. Na gruncie tego przepisu w kontekście art. 424⁸ § 1 i 2 k.p.c. zachodzą dwie odmienne, choć prowadzące do tego samego skutku procesowego (tj. odrzucenia skargi), sytuacje. Pierwsza polega

na tym, że skarżący w ogóle nie wykazuje w skardze, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe albo nie umieszcza w niej żadnych twierdzeń w tym przedmiocie i wówczas zachodzi brak elementów konstrukcyjnych skargi powodujący jej odrzucenie na podstawie art. 424⁸ § 1 k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2006 r., III CNP 23/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 140). Druga sytuacja sprowadza się do tego, że skarga od strony formalnej zawiera ten element konstrukcyjny, jednakże wywód mający wykazać, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych jest bezzasadny, gdyż w rzeczywistości taka możliwość istniała lub wciąż istnieje. W takim przypadku następuje odrzucenie skargi na podstawie art. 424⁸ § 2 k.p.c.

Sytuacja druga występuje w tej sprawie. Problem prawny bowiem tkwi we wzajemnej relacji pomiędzy sprawami, których przedmiotem jest powództwo o wydanie części nieruchomości, wniosek o zasiedzenie części nieruchomości i wreszcie wniosek o rozgraniczenie. Może się więc zdarzyć, że w sprawie windykacyjnej dotyczącej części nieruchomości zostanie podniesiony przez pozwanego zarzut zasiedzenia przygranicznego pasa gruntu, prowadzący, w razie jego uwzględnienia, do oddalenia powództwa w całości lub w części. Niekiedy dojdzie do tego konieczność przeprowadzenia rozgraniczenia sąsiadujących nieruchomości, jako przesłanka rozstrzygnięcia powództwa windykacyjnego, co wynika z przepisów prawa geodezyjnego i kartograficznego. Możliwa jest też sytuacja, że jak w tej sprawie odrębnie toczyły się postępowania o zasiedzenia części nieruchomości i o wydanie tej części nieruchomości.

W sprawie, której dotyczy skarga, podstawą rozstrzygnięcia było zastosowanie przez Sąd Okręgowy konsekwencji wynikających z instytucji rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych. Poza zakresem oceny i rozstrzygnięcia pozostała natomiast kwestia ustalenia granic sąsiadujących ze sobą nieruchomości, w szczególności ze względu na treść art. 36 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. - Prawo geodezyjne i kartograficzne (j.t. Dz. U z 2015 r., poz. 520 ze zm., zwana dalej „u.p.g.k.”). Identyfikując przedmiot sporu w sprawie windykacyjnej Sąd drugiej instancji wykorzystał opinię biegłego geodety ze sprawy o zasiedzenie. Oczywiście jest, że obecnie wobec zakończenia sprawy windykacyjnej nie jest możliwe

już przeprowadzenie rozgraniczenia w ramach tego rodzaju procesu. Jednak możliwe jest zainicjowanie postępowania rozgraniczeniowego (dwuetapowego tj. administracyjnego, a następnie sądowego w trybie postępowania nieprocesowego). Przedmiot postępowania o rozgraniczenie, zważywszy także na tryb, w jakim jest ono prowadzone, nie pokrywa się z zakończonymi już postępowaniami o zasiedzenie i windykacyjnym, którego dotyczy niniejsza skarga, przy czym prawomocne postanowienie o zasiedzeniu może mieć znaczenie w sprawie o rozgraniczenie, skoro dotyczy stanu prawnego nieruchomości, który wskutek ziszczenia się przesłanek, nastąpił z mocy prawa.

Sprawą o rozgraniczenie jest sprawa, w której przyczyną konfliktu i istotą sporu jest przebieg granicy, natomiast kwestia własności gruntu przyległego do tej granicy stanowi przesłankę rozstrzygnięcia, czyli ma charakter wtóry, jeżeli ponadto sporny grunt z uwagi na swą powierzchnię, zwłaszcza w zestawieniu całej nieruchomości i swój kształt jest tematycznie związany z granicą (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2000 r., I CKN 723/98 nie publ.). W rozpoznawanych sprawie wydanie i nabycie przez zasiedzenie dotyczyło gruntów o łącznej powierzchni 84 m².

Stosownie do art. 29 ust. 1 u.p.g.k., rozgraniczenie ma na celu ustalenie przebiegu granic przez określenie położenia punktów i linii granicznych, utrwalenie tych punktów znakami granicznymi na gruncie oraz sporządzenie odpowiednich dokumentów.

Przewidziana w art. 36 u.p.g.k. możliwość orzekania przez sąd właściwy w sprawie o własność lub wydanie nieruchomości albo jej części, o rozgraniczeniu nieruchomości, zachodzi jedynie wówczas, gdy do istoty sporu należy problem własności części nieruchomości, czy też przygranicznego pasa gruntu, zaś ustalenie granicy ma charakter wtórny. Czym innym jest sprawa o własność lub o wydanie nieruchomości, w ramach której sąd posiada możliwość uwzględnienia stanów prawnych w dacie orzekania, a czym innym sprawa o rozgraniczenie nieruchomości w przywołanym wyżej rozumieniu, wynikającym z art. 29 u.p.g.k. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1997 r., I CZ 125/97, nie publ.; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia

30 listopada 2007 r., IV CSK 267/07 nie publ.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2013 r., II CSK 571/12, nie publ.).

Sprawy o rozgraniczenie służą urzeczywistnieniu prawa własności i są niejako roszczeniem uzupełniającym, wpływającym z prawa własności, bowiem ustalenie granic służy określeniu zakresu uprawnień właściciela. O zakwalifikowaniu danej sprawy jako o zasiedzenie nieruchomości (części) decyduje sformułowanie żądania rozstrzygnięcia sprawy cywilnej oraz wskazane na jego uzasadnienie fakty. Co do zasady, zagadnienie zasiedzenia przygranicznego pasa gruntu może być powiązane z istotą sprawy właściwą dla rozgraniczenia nieruchomości, gdyż pozytywny wynik w tej materii tworzy granicę prawną w rozumieniu art. 153 k.c. W takich przypadkach przeprowadzenie prawnej dystynkcji pomiędzy sprawą o rozgraniczenie a sprawą o zasiedzenie może być trudne i zarazem chwiejne. Niemniej jednak, jeśli kwestia spełnienia przesłanek zasiedzenia przygranicznego pasa gruntu stanowi wyłączną podstawę rozstrzygnięcia objętą żądaniem ochrony prawnej wnioskodawcy i nie jest powiązania z kwestią sporu co do przebiegu dotychczasowej granicy, wynikającej z istniejących dokumentów geodezyjnych, to brak jest podstaw do identyfikowania takiej sprawy jako o rozgraniczenie jedynie przez sam fakt, że zasiedzenie dotyczy przygranicznego pasa gruntu (po. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2016 r., IV CSK 220/15, nie publ.).

Nie budzi wątpliwości, że przez stan prawny w rozumieniu art. 153 k.c., należy rozumieć także zasiedzenie przygranicznych pasów ziemi (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 1967 r., III CR 424/66, OSNCP 1967, nr 11, poz. 206). Nabycie własności przygranicznego pasa ziemi wskutek zasiedzenia następuje bowiem z mocy prawa, a zatem stan ten powinien być brany pod uwagę jako przesłanka rozstrzygnięcia w sprawie o rozgraniczenie (zob. postanowienie z dnia 23 marca 2016 r., III CSK 126/15, nie publ.). Oczywiście jest również, że zasiedzenie przygranicznego pasa ziemi nie jest wyłącznym i jedynym kryterium ustalenia stanu prawnego (zob. też m.in. rozporządzenie Ministrów Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 14 kwietnia 1999 r., w sprawie rozgraniczania nieruchomości, Dz. U. Nr 45, poz. 453).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 424⁸ § 2 k.p.c. w zw. z art. 424¹² k.p.c. i art. 398¹⁰ zd. 2 k.p.c. O kosztach postępowania ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia rozstrzygnięto na podstawie art. 102 k.p.c. w zw. z art. art. 424¹² k.p.c., art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. W sprawie zachodzi wypadek szczególnie uzasadniony, gdyż pozwany dysponując postanowieniem o stwierdzeniu zasiedzenia gruntu, do wydania którego został zobowiązany zaskarżonym wyrokiem, mógł mieć uzasadnione przeświadczenie, że jego skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest zasadna.

jw